

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Корекційна робота з подолання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку
із затримкою психічного розвитку

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Близнюк Олена Олександрівна
Керівник: Турубарова А. В.
Рецензент: Яланська С. П.
Нормоконтроль _____ Микита ПАНОВ

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 103 с., 8 табл., 5 рис., 143 джерела.

Об'єкт дослідження – процес письма у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи – обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка ефективності корекційної роботи з подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація; емпіричні: констатувальний та формувальний експеримент; діагностичні методи, корекційні методи; статистичні методи: якісний та кількісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Писемне мовлення – це вторинна форма існування мови, складна мовленнєва дія, особливістю якої є її більш пізня поява у психічній сфері людини порівняно з іншими. Діти молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку вже в початковій школі мають навчальні труднощі взагалі та порушення писемного мовлення зокрема. Дисграфічні помилки в письмових роботах дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку мають тенденцію набувати стійкого характеру та кількісно збільшуватися, якщо своєчасно не вирішити цю проблему

НАВИЧКИ ПИСЬМА, ДИСГРАФІЯ, ДІТИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, КОРЕКЦІЙНА РОБОТА.

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти потребують достатньо багато дітей з особливими освітніми потребами, значну кількість, яких складають діти із затримкою психічного розвитку. Це, в свою чергу, потребує організації ефективних форм навчання, розробки сучасного змісту та технологій корекційно-розвивального впливу, впровадження новітніх навчальних програм та ін.

Приблизно у 70% молодших школярів із затримкою психічного розвитку спостерігаються труднощі в процесі оволодіння письмом і читанням. У більшості з них в подальшому ці труднощі переходять в стійкі дисграфію і дислексію.

Актуальність вирішення проблеми подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку обумовлена навчальними труднощами дітей ще в початковій школі (майже у кожній дитині із затримкою психічного розвитку), а саме навчання письмовому мовленню. Дисграфічні помилки в письмових роботах дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку мають тенденцію набувати стійкого характеру та кількісно збільшуватися, якщо своєчасно не вирішити цю проблему. На цей факт вказують такі вчені, як (Н. Голуб [32], Е. Данілавічюте [42], В. Ільяна [57], О. Корнев [76], Р. Лалаєва [83; 84], Т. Пічугіна [136; 138], В. Тарасун [165], Л. Тенцер, Н. Чередніченко [201; 202; 203] та ін.).

Аналіз наукових джерел досліджень з проблеми порушень писемного мовлення показав, що на сьогодні достатньо розроблено наукових доробок, зокрема: розглянуто питання симптоматики, механізмів, форм дисграфії, здійснено диференціацію порушень письма, розроблено напрями, зміст і диференційовані методики корекції різних форм дисграфії (О. Азова, [1], О. Аль-Мряят [4], Н. Голуб [33; 34], О. Гопіченко [156], Е. Данілавічюте [43],

Л. Журавльова [50; 51], Л. Коваль [66], Ю. Коломієць [67], О. Корнєв [76; 77], Р. Лалаєва [85], О. Логінова [93; 94], Г. Місаренко [115], Т. Пічугіна [137], Л. Парамонова [127], І. Садовнікова [150], Є. Соботович [157], В. Тарасун [165], Н. Чередніченко [201] та ін.).

Однак, слід зазначити, що особливості прояву дисграфічних помилок у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку та шляхи їх корекції у науковій літературі висвітлені побіжно. Таким чином, актуальність проблеми, її практична значущість та недостатня розробленість обумовили вибір теми магістерської роботи у такій редакції «Корекційна робота з подолання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку».

Об'єкт дослідження: процес письма у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: особливості корекційної роботи з подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета дослідження: обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка ефективності корекційної роботи з подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові погляди на процес оволодіння навичкою письма у дітей молодшого шкільного віку.

2. Здійснити теоретичний аналіз причин та механізмів виникнення дисграфії у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

3. Виявити стан сформованості навички письма у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

4. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність логопедичної роботи з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження. Відповідно до визначеної мети та сформульованих завдань використаний комплекс взаємопов'язаних методів:

– теоретичні: аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація;

– емпіричні: констатувальний та формувальний експеримент; методика діагностики дисграфічних порушень у молодших школярів із затримкою психічного розвитку, спрямована на визначення стану сформованості у них навички письма та ступеня прояву дисграфії; корекційні методи;

– статистичні методи: якісний та кількісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Методологічне підґрунтя дослідження склали вчення про:

– специфічні закономірності психічного і мовленнєвого розвитку, зони актуального та найближчого розвитку (Л. Виготський, О. Леонтьєв, М. Шеремет та ін.);

– про писемне мовлення як складну форму мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, О. Корнєв, О. Лурія, О. Леонтьєв, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Токарева, Л. Цветкова та ін.);

– про корекцію мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами (Е. Данілавічюте, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет та ін.);

– особливості розвитку, навчання та виховання молодших школярів із затримкою психічного розвитку (Л. Арнаутова, І. Глущенко, К. Грек, Т. Марчук, О. Мілевська, І. Омельченко, Т. Сак, Л. Федорович, Л. Шевчук та ін.).

Теоретичне значення роботи полягає у визначенні специфіки прояву порушень письма у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, набула подальшого розвитку методична реалізація вирішення

проблеми удосконалення змісту та організації логопедичної роботи з подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Практичне значення роботи полягає у розробці та впровадженні програми логопедичної роботи з подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. Розроблена програма може бути використана вчителями-логопедами для попередження та подолання дисграфічних порушень у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Апробація результатів дослідження відбулася на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики XXI століття» (25 листопада 2021 року, м. Запоріжжя).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі комунального закладу «Терпіннівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» Запорізької обласної ради с. Терпіння Мелітопольського району Запорізької області.

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (143 найменування). Містить 8 таблиць, 5 рисунків, 3 додатки, загальний обсяг роботи – 103 сторінки, із них основного тексту – 83 сторінки.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури та проведене експериментальне дослідження дозволили сформулювати ряд висновків.

1. Писемне мовлення – це вторинна форма існування мови, складна мовленнєва дія, особливістю якої є її більш пізня поява у психічній сфері людини порівняно з іншими вищими психічними функціями. Зарубіжні та вітчизняні науковці вказують, що письмо тісно пов'язане з процесом усного мовлення і здійснюється лише на основі досить високого рівня його розвитку (А. Винокур, О. Гопіченко, О. Корнєв, Р. Лалаєва, Р. Левін, І. Садовнікова, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередніченко та ін. Опанування процесом письма можливо лише за умови досягнення дитиною високого рівня фізичного, психічного, мовленнєвого та інтелектуального розвитку.

Письмо є складною за структурою формою мовленнєвої діяльності, що вимагає здійснення великої кількості операцій та залучення різних мозкових областей, кожна з яких робить свій специфічний внесок. Як вид діяльності письмо включає три основні операції: символічне позначення фонем; моделювання звукової структури слова за допомогою графічних символів і графомоторні операції. Кожна з них являє собою самостійну навичку (підсистему) і має відповідне психологічне забезпечення. Несформованість будь-якої простої навички може викликати труднощі засвоєння процесу письма, а пізніше – його порушення (дисграфію).

2. Дисграфія – це стійка вибіркова нездатність оволодіти навичкою письма за правилами графіки, тобто керуючись фонетичним принципом, не дивлячись на достатній рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, відсутність грубих порушень слухового та зорового аналізаторів, а також оптимальні умови навчання.

У вітчизняній логопедії дисграфія розглядається, насамперед, як специфічне мовленнєве порушення. Більшість авторів вважає, що труднощі в

оволодінні письмом обумовлені вираженими порушеннями усного мовлення, а саме: несформованістю вимовних навичок, фонематичних процесів, морфологічних і синтаксичних узагальнень.

При затримки психічного розвитку церебрально-органічного генезу в тій чи іншій мірі порушені основні передумови успішного розвитку писемного мовлення, а саме:

- на рівні базових здібностей є недорозвинення пальцевого праксису, недостатність кінетичної основи довільного руху, недоліки усного мовлення;

- на операційному рівні є недорозвинення фонематичного сприйняття, дещо знижена здатність до символізації, є проблеми в оптимальному функціонуванні зорово-моторної координації, труднощі перекодування часової послідовності звуків у просторову послідовність букв (слухомоторної координація);

- на рівні навичок – недостатня сформованість графічно-моторних навичок, несформованість навички звуко-буквенного аналізу.

Аналіз літературних джерел показав, що у дітей із затримкою психічного розвитку спостерігаються такі види дисграфії:

- дисграфія на ґрунті порушення мовленнєвого аналізу і синтезу. Це вид дисграфії є найпоширенішим. Порушення письма пов'язані з несформованістю процесів звукового аналізу та синтезу, порушенням аналізу речень, аналізу тексту на складові його речення;

- дисграфія, пов'язана з порушенням фонемного розпізнавання (акустична та артикуляторно-акустична). В основі цього виду дисграфії лежить несформованість диференціації фонем. У дітей із затримкою психічного розвитку найчастіше утруднена диференціація свистячих і шиплячих, дзвінкх і глухих, твердих і м'яких приголосних;

- оптична дисграфія. В основі цього виду дисграфії лежить порушення зорово-просторового аналізу графічних образів літер, визначення їх подібності і відмінності.

Прояви дисграфії у дітей із затримкою психічного розвитку носять нестабільний, варіативний характер. Помилки виявляються найчастіше в умовах ускладнення способу виконання завдання, при ускладненні мовленнєвого матеріалу. Це свідчить про недостатню автоматизованість, нестійкість операцій мовленнєвих процесів, що входять до складу складної діяльності, яким є писемне мовлення.

3. Отримані результати констатувального етапу дослідження дозволили визначити найчисельніші дисграфічні помилки та визначити рівень сформованості навички письма у молодших школярів із затримкою психічного розвитку та відповідно ступінь прояву дисграфії.

Високого рівня сформованості навички письма не виявлено у жодного учня із затримкою психічного розвитку обох груп. Середній рівень сформованості навички письма був зафіксований у 17% учнів ЕГ та 10% КГ. Рівень нижче середнього засвідчили 50% учнів ЕГ, 50% учнів КГ. Низький рівень сформованості навички письма продемонстрували 33% учня ЕГ, 40% учнів КГ.

Відповідно визначеного рівня сформованості навички письма було визначено ступені прояву дисграфії:

– середній рівень стану сформованості навички письма відповідав легкому ступеню прояву дисграфії (ЕГ – 17%; КГ – 20%). Діти, що належали до цієї групи, допустили в письмових роботах однотипові або двотипові за характером помилки (фонетичні одного виду та оптико-просторові; фонетичні на пропуск букв та синтаксичні на позначення меж речення). Помилки нерівномірно спостерігалися в різних видах письмових робіт, техніка письма сформована, письмо плавне, рукописний текст легко читається – робота написана розбірливо, букви та їх поєднання в цілому зображені правильно, темп письма задовільний;

– рівень нижче середнього сформованості навички письма відповідав середньому ступеню прояву дисграфії (ЕГ – 50% учнів); КГ – 50% учнів). У письмових роботах допущено багатотипові, різні за характером помилки (заміни,

змішування; фонетичні та оптико-просторові; пропуски букв та недотримання меж речень). Помилки спостерігалися в усіх видах письмових робіт, техніка письма сформована не повністю – робота написана не завжди розбірливо, допущені деякі відхилення у написанні букв та їх поєднань (письмо відносно якісне, однак спостерігалася неоднакова форма однієї і тієї ж букви, безвідривність у всіх природніх поєднаннях літер, мали місце неакуратні елементи літер, які виходили за межі рядка). Темп письма задовільний;

– низький рівень стану сформованості навички письма відповідав тяжкому ступеню прояву дисграфії (ЕГ – 33% учня); КГ – 30% учня). В усіх видах письмових робіт допущено велику кількість багатотипових. Рукописний текст читається важко або зовсім прочитати неможливо. Техніка письма у стані формування (часто міняє положення руки). Букви в тексті нерівномірні. Відзначалося уподібнення букв між собою за формою, значна кількість відхилень у написанні букв та їх поєднань.

Фонетичні помилки були найстійкішим, мали незначну тенденцію до зменшення в усіх видах письмових робіт. Кількість графічних помилок в умовах самостійного письма мала тенденцію до збільшення. Недосконалість технічної навички письма у переважній більшості молодших школярів із затримкою психічного розвитку виявилася в неохайність, нерозбірливість почерку, утруднення самостійно прочитати щойно написане.

4. Розроблена корекційна програма базувалася на принципах корекції мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями письма, корекції мовленнєвого розвитку дітей із затримкою психічного розвитку, програмових вимогах щодо знань, умінь та навичок з предмету «Українська мова» для учнів 2 класів, навчальні програми для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку, враховувала структуру дисграфічного порушення.

Основними напрямками корекційно- логопедичного впливу є:

– корекція порушень усного мовлення у цілому та її фонетичної системи, зокрема;

- удосконалення навичок диференціації опозиційних фонемо-графем в усному мовленні та на письмі шляхом корекції та розвитку слухових та зорових функцій та операцій;
- корекція та формування навичок мовного аналізу та синтезу;
- удосконалення лінгвістичних знань, умінь та навичок.

Корекційне навчання учнів із затримкою психічного розвитку експериментальної групи відбувалось у три етапи: пропедевтичний, основний та етап автоматизації засвоєних фонетико-графічних умінь та навичок.

Результати корекційної програми засвідчили покращення кількісних і якісних показників стану сформованості навички письма учнів із затримкою психічного розвитку експериментальної групи, що підтверджують відмінності між школярами із затримкою психічного розвитку контрольної групи. У молодших школярів із затримкою психічного розвитку експериментальної групи відбулося покращення стану сформованості фонематичних функцій, слухових та зорових операцій, що сприяло корекції помилок на заміни та зміщування фонемо-графем, близьких за акустико-артикуляційними та оптико-просторовими ознаками. Значне зменшення кількості фонетичних помилок на пропуски, перестановки букв, спотворення звуко-буквеної будови слова, синтаксичних та морфологічних помилок доводить ефективність методики формування навичок мовного аналізу та синтезу. У переважної більшості учнів із затримкою психічного розвитку експериментальної групи сформувалися і закріпилися знання про мовні поняття, сформувалися звуко-буквені асоціації. Вони навчилися користуватися відповідними фонетико-графічними правилами.

Таким чином, аналіз результатів формувального експерименту підтвердив обґрунтованість та ефективність розробленої корекційної програми з подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.